

Mivel az első szabad választások óta már több mint egy év eltelt, e fejezet összeállításánál alapvetően írott forrásokra és dokumentumokra támaszkodtunk. Felhasználtuk a Heves Megyei Területi Választási Bizottság és a Köztársasági Megbízotti Hivatal által rendelkezésünkre bocsátott anyagokat, a Heves Megyei Népszavazás 1990 január és április közötti számait, a választási kampány során a pártok és a képviselőjelöltek által kibocsátott szórólapokat, plakátokat, programismertető és jelöltnépszerűsítő kiadványokat stb.

A feldolgozások közül segítségünkre voltak: Parlamenti választások 1990. Politikai szociológiai körkép MTA Társadalomtudományi Intézet 1990. Szerkesztette: Szoboszlai György. Magyarország Politikai Évkönyve 1991. Ökonómiai Alapítvány – Economix RT. 1991.

Az elemzés során foglalkozni kívántunk a jelölési folyamatokkal, a jelöltek társadalmi jellemzőivel, a választási kampánnyal, a két választási fordulóval és a választási eredményekkel.

1. A JELÖLÉS SZAKASZA

Jelölés az egyéni választókerületekben

A választójogi törvény értelmében Heves megye 6 **egyéni választókerületében** (székhelyük: Eger, Pétervására, Gyöngyös, Hatvan, Heves, Füzesabony) képviselőt egyfelől a választópolgárok jelölhettek a kopogtató cédulával együtt megkapott ajánlási szelvénnel.

Országgyűlési képviselőt pártok és társadalmi szervezetek is jelölhettek. A jelöltek jelöléséhez mindkét esetben legalább 750 választópolgár aláírással hitelesített ajánlása volt szükséges.

A jelölteket 1990. február 23-án 24 óráig kellett bejelenteni az illetékes választási bizottságnál. A jelöltajánló szelvényeket 1990. január 24-től február 23-ig lehetett gyűjteni.

A kopogtatócédulák kézbesítése, az ajánlási szelvények gyűjtése korántsem volt problémáktól, sőt visszaélésektől mentes. A gondok nagy része ugyanolyan (vagy hasonló) volt, mint amiről a sajtó más megyéből is hírt adott.

Egerben postások, máshol a helyi tanácsok dolgozói (külső személyek bevonásával) hordták ki az értesítéseket. A kézbesítés során nem sikerült mindenkinek személyesen kézbeadni a választási nyomtatványokat, mint ahogy nem sikerült az átvételi aláírások személyes „összegyűjtése” sem. A kézbesítők számos alkalommal fordultak a házfelügyelőkhöz vagy vették igénybe a postaládákat.

Ez utóbbi kapcsán a megyében egy kirívó esemény is történt. Az SZDSZ egri aktivistái az egyik utca szemétkgyűjtőjében – állítólag – 20-25 darab értesítést, illetve ajánlási szelvényt találtak. A vizsgálat során annyi kiderült, hogy (a nem a megjelölt utcában talált) 5 db nyomtatvány úgy kerülhetett a szemétkgyűjtőbe, hogy a postás a postai küldeményeket – egy átalakítás alatt álló ház lakóival egyetértésben – egy nem zárható fadobozban helyezte el. Így az értesítésekhez is bárki hozzáférhetett. (A postaládák állapota sok helyen egyébként sem volt előírászerű.)

A jelölőcédula-rendszert, a jelöltállításához szükséges 750 darabos alsó határt a pártok általában nem kifogásolták. Kivételnek tekinthető talán egy „kis párt”, a Természet- és Környezetvédők Szövetségének az a követelése, hogy a jelöltállításnál – ha a jelöltet a pártja javasolja – ne legyen feltétel a szükséges számú kopogtatócédula megléte.

Az ajánlószelvények gyűjtése során a pártok többnyire a túlgyűjtésre, maguk gyors bebiztosítására törekedtek. (Az MSZMP például az ajánlási szelvényeket már január végére összegyűjtötte és továbbította.) A pártok általában 800–1500 cédulát adtak le a választási szerveknél. Ennél azonban feltehetően többet is gyűjtöttek, csak nem adták le (ami persze nem bizonyítható).

A választási bizottságokhoz befutott jelzések szerint a pártok sem az etikai kódexben foglaltakat, sem a választási kultúrával összeegyeztethető normákat nem igen tartották be.

Heves városában és környékén például az MSZP, az MSZDP, az MSZAP már január 23-án megkezdték az ajánlószelvények gyűjtését. Hevesen a gyűjtők Petrasovits Anna aláírásával ellátott megbízólevelet mutattak fel. Tarnaszentmiklóson az MSZP számára gyűjtők a szelvényeket csak aláírták, de nem töltötték ki, vagy mindenestől (az értesítéssel együtt) elvették. Tarnasárányban kb. 50 db ajánlási szelvényt gyűjtöttek össze az MDF jelölt javára, arra hivatkozva, hogy ezeket a VB titkár gyűjti. Máshol a tanácsra és az anyakönyvvezetőre hivatkoztak. Erdőtelten – állítólag – a postás a kézbesítés után rögtön össze is szedte a szelvényeket.

Január végén Hevesen egy alsó tagozatos tanítónő beíratta tanulóí füzetébe, hogy az ajánlási szelvényt másnap reggel az egyik független jelölt nevére (aki egyébként rokona volt) kitöltve vigyék vissza az iskolába. Egerben az MDF azt tette szóvá, hogy az egyik független képviselőjelölt (iskolaigazgató) az ajánló szelvényeket munkahelyén is gyűjti.

A jelölécédula-rendszer elég jó elsődleges szűrőnek bizonyult, hiszen a megyében voltak olyan – többnyire kis – **pártok, amelyeknek egyetlen jelöltje sem tudta összegyűjteni az induláshoz szükséges 750 db ajánlási szelvényt.** A hézagos információkból álljon itt néhány adat a teljesség igénye nélkül.

Az 1. sz. választókerületben (Eger) az alábbi pártoknak nem sikerült a jelöltállítás: Demokrata Nyugdíjasok Pártja (jelöltje

Kiss Jánosné), Magyar Néppárt (Tóth Mihály), Magyarországi Zöld Párt (dr. Nagy Zsigmond), Természet- és Környezetvédők Szövetsége (Kecskeméti Sándor).

A 2. sz. választókerületben (Pétervására) Republikánus Nemzeti Párt (dr. Jantski Erzsébet, Jánosi Péter).

A 3. sz. választókerületben (Gyöngyös): Bioszféra Párt (Czálik Péter).

A 4. sz. választókerületben (Hatvan): Magyarországi Zöld Párt (Viktor Péter).

Az 5. sz. választókerületben (Heves) Független Szociáldemokrata Párt (Guba Dezső).

A 6. sz. választókerületben (Füzesabony): Magyar Néppárt (dr. Kamrás István).

Volt ahol a pártok közösen próbálkozva sem tudtak jelöltet állítani. Így volt ez például Gyöngyösön a Természet- és Környezetvédők Szövetségének és a Magyarországi Zöld Pártnak a jelöltjével, Zombori Ottóval is.

Néhány független, illetve pártonkívüli jelöltnek sem sikerült a megkapaszkodás: Egerben pl. Csontos Ágostonné (akit az MSZP is támogatott), a hatvani választókerületben pedig Balogh István vagy Keller Béla.

Néhány társadalmi szervezet – a HEMISZ és tagszervezetei, a KIOSZ Egeri Alapszervezete és a Szakszervezetek Heves Megyei Konzultatív Tanácsa – úgy határozott, hogy **önállóan nem indítanak saját képviselő jelöltek**. Nem állítottak listát sem, hanem más jelöltek támogatására szólítottak fel.

A szakszervezetek konzultatív testülete például úgy foglalt állást, hogy a szakszervezetek – helyi igény szerint – vagy a HVK (szakszervezet iránt elkötelezett) jelöltjeit támogassák (illetve ajánljanak jelöltek a HVK számára) vagy **független jelöltek**et jelöljenek és támogassanak.

A fenti döntésnek megfelelően Egerben a független jelöltként indult dr. Nagy Imrét nyilvánosan támogatta a DEMISZ. Három független jelölt mögött (Egerben Szabó Péter, Sirokban Zsidei Istvánné, Gyöngyösön Kármán Csaba) a szakszervezetek álltak. Egyet a HVK segített, noha az illető nem volt tagja a választási koalíciónak.

Csupán néhány független jelölről állítható biztosan (közjünk tartozott pl. a 2. sz. választókerületben Csabai Ernő), hogy sem párt, sem szervezeti támogatást (vagy anyagi segítséget) nem kaptak, vagy ha igen, akkor ezek mértéke nem lehetett jelentős.

A jelölési időszakban néhány párt jelöltjei közül is többen kihullottak a rostán. Erre a sorsra jutott egyebek között az MSZDP gyöngyösi, hatvani és füzesabonyi jelöltje, köztük a területi listán indított „nagy név”, Törőcsik Mari színművész is. Soós Tamásnak, az MSZP egyik egri jelöltjének sem sikerült a megmérettetés.

Több párt vagy társadalmi szervezet közös képviselőjelöltjei közül sem mindenki tudta venni az első akadályt. Így pl. az 1. sz. választókerületben dr. Kohajda László egri jogtanácsos a KDNP–MDF–FKGP közös jelöltjeként vagy a 6. sz. kerület cigány képviselőjelöltje az MSZDP és a Cigányok Szociáldemokrata Pártja együttes támogatásával.

A KIOSZ Egri Alapszervezete a Vállalkozók Pártja 3 jelöltje (Horváth István, Benke László, Gyetvai József) mögött sorakozott fel. A megkapaszkodás mégis csak az egri kerületben induló Gyetvai József vállalkozónak sikerült.

Sikeres volt viszont a HEMISZ és a Hazafias Választási Koalíció választási együttműködése, a HVK jelöltjeinek (a 2. sz. választókerületben Szakács György, 5. sz. választókerületben Ózsvári László, a 6. sz. választókerületben Berényi László) támogatásában. Hasonlóképpen sikeres volt Gyöngyösön az SZDSZ és a FIDESZ, valamint az MSZAP és az Agrárszövetség közös jelöltállításá

menczi Bertalan középiskolai tanár, illetve dr. Magda Sándor főiskolai igazgató személyében.

Mindent összevetve Heves megye 6 választókerületében a függetlenekkel együtt kb. 20 párt és társadalmi szervezet kísérelte meg a jelöltállítást. Ezek közül a Bioszféra Párt, a Demokrata Nyugdíjasok Pártja, a Független Szociáldemokrata Párt, a Magyar Néppárt, a Magyarországi Zöld Párt, a Republikánus Nemzeti Párt, a Természet- és Környezetvédők Szövetsége, valamint – állítólag – a Haza Párt és a Kelet Népe a látványosan kihullott pártok sorsára jutottak, mivel egyetlen jelöltjüknek sem sikerült a talponmaradás.¹

12 pártnak és szervezetnek sikerült a jelöltállítás. (Lásd az 1. sz. táblázatot)

Ezek:

1. Fiatal Demokraták Szövetsége: az 1. és 4. választókerületben.
2. Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt: a 4. sz. választókerület kivételével minden kerületben.
3. Hazafias Választási Koalíció: minden választókerületben.
4. Keresztény Demokrata Néppárt: minden kerületben.
5. Magyar Demokrata Fórum: minden kerületben.
6. Magyarországi Szociáldemokrata Párt: az 1., 2. és 5. választókerületben.
7. Magyar Szocialista Munkáspárt: minden kerületben.
8. Magyar Szocialista Párt: minden kerületben.
9. Magyarországi Szövetkezeti és Agrárpárt: az 1. sz. választókerület kivételével minden kerületben.
10. Nemzeti Kisgazda- és Polgári Párt: a 3. és az 5. kerületben.
11. Szabad Demokraták Szövetsége: minden kerületben.
12. Vállalkozók Pártja: az 1. sz. kerületben.

Összesen 67 képviselőjelölt vágott neki a választási kampánynak. Közülük 12 függetlenként, 55 pedig valamelyik párt színeiben indult.

Jelölés a megyei listákra

Megyei (területi) listán csak azok a pártok és társadalmi szervezetek jelölhettek, amelyek legalább 2 megyei választókerületben jelöltet tudtak állítani. 1990. február 27-én sorsolták ki a pártlisták sorszámait az alábbi listaállítási sorrendben: 1-es lista MDF, 2-es lista MSZMP, 3-as lista MSZAP, 4-es lista FIDESZ, 5-ös lista MSZP, 6-os lista MSZDP, 7-es lista NKGP, 8-as lista SZDSZ, 9-es lista HVK, 10-es lista KDNP, 11-es lista FKGP.

Pártlistán pártonként maximum 10 képviselőt lehetett állítani. Ezzel a lehetőséggel – a FIDESZ (5 jelölt), az NKGP (4 jelölt) és az FKGP (8 jelölt) kivételével – mindegyik párt élt. A 11 párt összesen 97 képviselőjelöltet állított.

A pártok jelöltállítási stratégiájára – szinte kivétel nélkül – jellemző volt a „bebiztosításra” való törekvés. Jelöltjeiket egyéni és területi listán (különböző arányban) egyaránt indították.

Az MDF, az MSZMP, az MSZAP, a FIDESZ, az MSZDP és az FKGP egyéni választókerületi jelöltjei kivétel nélkül pártlistán is indultak. Az MDF, MSZMP és FKGP esetében a megyei lista döntően (minimum 60:40 %-os, sőt a kisgazdáknál 75:25 %-os arányban) az egyéni jelöltekre épült.

Fele-fele volt az arány az MSZAP, az SZDSZ és a HVK listáin. Csak néhány párt vállalkozott arra, hogy jelöltjeit csak egyéni választókerületben indítsa: MSZP (2), NKGP (1), SZDSZ (1), HVK (1), KDNP (4).

Lényegében tehát egyedül a KDNP folytatott a többi párttól lényegesen eltérő jelöltállítási stratégiát, leginkább talán ők

bíztak jelöltjeik egyéni választókerületi győzelmében. (Pártlistás jelöltjeiknek mindössze 20 %-a indult „egyéni listán” is.)

Az MSZDP látszólag hasonlóan kedvező aránya (a 10 jelöltből 7 szintén csak területi listán indult) feltehetően jelöltállítási fiaskójának köszönhető. A párt tulajdonképpen rákényszerült arra, hogy meggyengülését az egyéni választókerületekben (ahol 3 jelöltje maradt) a területi listán ellensúlyozza.

Végül nyitott kérdés, hogy a FIDESZ és az FKGP miért nem vállalkozott arra, hogy a jogszabály adta lehetőségekkel élve pártlistáján több jelöltet állítson?

Az MDF és SZDSZ listájának élén országosan ismert személyek, „húzó nevek” szerepeltek: Bánffy György színművész és dr. Pető Iván gazdaságtörténész. (Budapesten mindketten egyéni választókerületben is indultak.) A két „nagy párt” listavezetői mögött olyan jelöltek (Kelemen József, dr. Novák Rudolf) álltak, akiket feltehetően feltétlenül mandátumhoz szerettek volna juttatni a pártok döntéshozó fórumai.

Hasonló törekvés vezethette az MSZMP-t, az MSZAP-t vagy az MSZDP-t is akkor, amikor a pártok (egyéni választókerületben szintén induló) „húzó embereit”, dr. Vasas Joachimot, dr. Magda Sándort és dr. Korompai Jánost jelölték listavezetőnek. Az is figyelemreméltó, hogy a független Nagy Imre és Tóth Lajos a HVK listáján indult.

A listavezetők kiválasztásánál érvényesültek az ismertség, a feddhetetlenség, a pártszervezésben betöltött érdem, a „tisza múlt” stb. szempontjai is. A még szerveződőben lévő – főleg kis pártoknak – a lista összeállításakor is gondot okozott a megfelelő számú, alkalmas jelölt kiválasztása és kiállítása.

2. AZ EGYÉNI VÁLASZTÓKERÜLETI KÉPVISELŐJELÖLTEK TÁRSADALMI JELLEMZŐI

A képviselőjelöltek nemek szerinti megoszlása a nők számára nem volt túl hízelgő: a 67 egyéni képviselőjelölt között mindössze 7 (valamivel több mint 10 %) volt a nő. A „legférfiasabb” pártnak a HVK, a KDNP, az MDF, az MSZDP, az MSZAP, az NKGP és a VP bizonyult, hiszen jelöltjeik között egy nő sem akadt. (A HVK, az MDF és az NKGP listás jelöltjei is kivétel nélkül férfiak voltak.)

A többi pártban a nők aránya a következő volt: FIDESZ (1) – 50 %, SZDSZ (2) – 33 %, FKGP (1) – 20 %, MSZMP (1) – 17 %, független jelöltek (1) – 7,5 %.

A 67 képviselőjelölt átlagéletkora valamivel jobb volt, mint a 45,6 éves országos átlag:² 43,3 év. Ötvenen a harmincasok és a negyvenesek korosztályához tartoztak. Őket az ötvenesek és a 60 év feletiek 11 fős csoportja követte. A 25-30 éves fiatal jelöltek száma 6 fő volt.

A legnagyobb (30-71 év közötti) életkori szóródást a KDNP, az MSZDP és a függetlenek jelöltjei mutatták. A HVK és az SZDSZ szóródása jóval egyenletesebb volt: 25-45 év között mozgott. Az MDF, az MSZAP, az MSZMP és az MSZP derékhadát a 30-50 év közötti „érett” képviselőjelöltek alkották. A FIDESZ 2 jelöltje a 31-40 éves életkori csoportba tartozott.

A „legidősebb párt” az FKGP (55,2 év) a KDNP (49,5 év) és az MSZMP (48,3 év) volt, míg legfiatalabbnak a FIDESZ (32 év), az SZDSZ (36 év) és a HVK (39 év) bizonyult. Az MDF, az MSZAP és a VP jelöltjeinek átlagéletkora a 45,6 éves országos átlag körül mozgott.

A Heves megyei FIDESZ és FKGP jelöltek átlagéletkora valamivel meghaladta a 2 párt országos jelöltjeinek életkori átlagát (26,6 év illetve 52,9 év). Viszont a megyei HVK és SZDSZ jelöltek átlagéletkora lényegesen kedvezőbb volt mint a 48,4 éves és a 42,3 éves országos átlag.³

Az egyéni választókerületek képviselőjelöltjeinek lakóhelyük megoszlására vonatkozó adataiból látható, hogy a városi és a falusi jelöltek megoszlása hozzávetőlegesen 75:25 %. Több mint kétharmaduk a megye 10.000 fő fölötti „nagyvárosában” (Egerben, Gyöngyösön, Hatvanban és Hevesen) lakott. A 67 jelöltnek csupán a negyede volt a falun élő.

A FIDESZ, a KDNP, az MSZDP és – döntően – az MSZP tipikusan városi pártnak tekinthető: jelöltjeik között nem volt falusi lakos. A 13 független jelöltből is mindössze hárman éltek vidéken.

Az FKGP-, a HVK-, az MDF-, az MSZMP-jelöltek lakóhelyi megoszlása már egyenletesebb volt: 60:40, illetve 67:33 % között mozgott a városban élők javára. Az MSZAP agrárpárt jellege nem tükröződött képviselőjelöltjei lakóhelyi megoszlásában, hiszen az 5 jelölt közül csak 1 élt falun.

A politikai pártok képviselőjelöltjeinek iskolai végzettségére vonatkozó adatokban több a hasonlóság mint az eltérés. A talpon maradtak jóval több mint fele diplomás. A diplomásokon belül az egyetemi diplomával rendelkezők aránya is meghaladta az 50 %-ot. Az egyetemet végzettek száma a HVK, a KDNP, az MDF, az MSZDP és a független jelöltek között volt a legmagasabb: elérte vagy meghaladta a 66 %-ot.

Az egyetemi diplomásokat a technikumot és a főiskolát végzettek követték. Feltűnően alacsony, majdnem elenyésző a szakmunkás oklevéllel rendelkezők száma. (16 képviselőjelölt iskolai végzettségét – pontos információk híján – ismeretlennek vettük. Az „ismeretlen” elsősorban az MSZAP és az MSZP, valamint a KDNP, az SZDSZ és a függetlenek soraiban foglaltak helyet.)

A képviselőjelöltek foglalkozására vonatkozó (szintén nem teljesen pontos) adatok szintén arról tanúskodnak, hogy a különböző politikai pártok politikai pályára lépőinek szociológiai karakterében is több volt a hasonlóság, mint az eltérés.

Az aktivizálódott politikai elit legjelentősebb kibocsátó rétege meggyénkben (is) az értelmiség volt. A fontosabb foglalkozási csoportok sorrendben: felső és középszintű vezetők, tanárok (11–11 fő), mérnökök (7 fő), technikusok, közgazdászok, orvosok, ügyvédek és jogászok (4–4 fő). Mélyen alulreprezentált a szakmunkások 3 fős csoportja. A politika porondján a magánszféra első képviselőinek tekinthető 2 iparos és 3 vállalkozó jelölt.

Az FKGP, a HVK, az MDF, az MSZMP, az MSZP és a függetlenek jelöltjeinek foglalkozási összetétele meglehetősen heterogén volt, jelentős szóródást mutatott. Egységesebb volt a FIDESZ (1 technikus, 1 népművelő), a KDNP (2 közgazdász, 2 orvos, 2 ügyvéd), az MSZAP (4 vezető beosztású, 1 mérnök) és az SZDSZ (4 tanár, 2 ügyvéd).

Összességében a politikai pályára lépő képviselőjelöltek társadalmi-szociológiai jellemzői nem mutattak határozott eltéréseket. Ez nem tekinthető különösnek, hiszen mind a jelöltek, mind pártjaik a politikai átmenet időszakának kezdetének képviselői voltak. A jelöltek mögött álló pártok és szervezetek arculata még meglehetősen kiforratlan volt. Ezek a pártok tulajdonképpen a választásokra és – több esetben – a választásokért szerveződtek meg, vagy kezdtek szerveződni. Tehát elsősorban nem a már konszolidálódott pártok állítottak képviselőjelölteket a választások miatt, hanem fordítva: inkább a közelgő választások kényszere szorította rá a többnyire még néhány hónapos pártokat a gyorsított ütemű megszerveződésre is, s mindeközben a még nem jól feltérképezett, korlátozott számú „választékból” a pártpolitikusok és a képviselőjelöltek kiválasztására és támogatására is.

Ez a megismételhetetlenül egyszeri, sajátos átmeneti szituáció nyomta rá a bélyegét a választási kampányra is.

3. A VÁLASZTÁSI KAMPÁNY

A választási kampány a hely-, a támogatói bázis és az identitás keresés jegyében a pártok önmagukra való „rácsodálkozását”, egymástól való erősödő elhatárolódását és fokozódó rivalizálását egyaránt magával hozta. A kampányidőszak választási csatározásai már nemcsak a „közös ellenség” az éppen leköszönő régi rendszer és utódjai ellen irányultak. Az ellenzéki pártok között is kiéleződtek az ellentétek.

Harc kezdődött a szavazatokért, a mandátumokért. A szólamok és a múltat átkozó nagy szavak mellett legalább ennyire fontossá kezdett válni a szervezettség, az akcióképesség, a támogatottság elnyerése stb. A pártok szinte teljesen tiszta lappal: tudniillik igen kevés választási és kampánytapasztalattal indultak neki a küzdelmeknek.

A kampány lényegében 2 nagyobb időszakra bontható. Mintegy előjátéknak, előkészítő periódusnak tekinthető az 1990. február 24-én lezárult jelölési időszak a maga „csendes jelölési kampányával”. Ez az időszak alapozta meg és vezette be a sokkal hangosabb, tulajdonképpeni kampányt, amely február 24-étől egyre intenzívebben bontakozott ki a hat választókerületben.

A „jelölési kampány” emlékezetes mozzanatai

A plakátháború igen hamar elkezdődött. A megye több településén került sor plakáttépkedésre, plakátrongálásra, egymás

plakátjainak leragasztására, s ezek miatt (pl. Gyöngyösön február 1-én) rendőrségi szabálysértési eljárásra. Egerben több párt (MDF, MSZDP, SZDSZ, függetlenek ...) képviselőjelöltjének plakátjait megrongálták, összefirkálták vagy rájuk különféle becsmérő sorokat írtak („eddig szívtam a véreket – ezt akarjátok?”, „Zsidó vagy” stb.).

Február 20-án egy még durvább atrocitásra is sor került: éjszaka felgyújtották az MSZP egri városi szervezete (választási centruma) helyiségén lévő drapériát.

Február folyamán – személyeskedésekkel, övön aluli ütésekkel, egymás erkölcsi-politikai lejáratásával is tarkított – **sajtóviták** is kibontakoztak a Népújságban. Konfliktus támadt az MSZAP és az FKGP megyei vezetői között az egyik kiskazda-jelölt, dr. Somodi Miklós neve és foglalkozása pontos „meghatározása” körül.

Koncentrált politikai támadás indult a volt állampárt utódjai (és jelöltjei), valamint a hozzájuk kapcsolódó szervezetek ellen, másfelől pedig a független jelöltek ellen. Az MDF megyei jelöltjei is tartották magukat az MDF képviselőjelöltjeinek országos nyilatkozatához, miszerint politikai ellenfeleiknek tekintik az MSZMP-t, az MSZP-t és az utódszervezetek jelöltjeit, s a leghatározottabban elzárkóznak a velük való bármilyen politikai együttműködéstől.⁴

Az FKGP, a KDNP, az MDF, az MSZDP és az SZDSZ közös cikkben fordultak „a magukat terepszínűre váltó független vagy semleges jelöltek” (az uralkodó párt volt tagjai, a Hazafias Népfront, a szakszervezetek és a DEMISZ támogatottjai) ellen és színvállásra szólították fel őket.⁵ Az ötpárti kihívásra február 22-én Berényi László és Horváth Gyula (a HVK jelöltjei) és dr. Nagy Imre (a DEMISZ által támogatott független jelölt) válaszolt.

A 2. sz. választókerület független jelöltjét is nyílt sajtótámadás érte az MDF-es Kelemen József képviselőjelölt tollából amiatt, hogy a hölgy két cikluson keresztül a „bólogató országgyűlés” bólogató képviselője volt.

A jelölési szakasz vége felé több párt **különböző akciók és kampányok** szervezésébe fogott. A megyei szociáldemokraták országos aláírásgyűjtő akcióra hívtak fel a „kamatadó” ellen. Több párt és szervezet (DEMISZ, FIDESZ, KDNP ...) szinte egyidőben állt ki az „egri egyetem” létrehozásáért. A FIDESZ, MDF, SZDSZ támadása a volt MSZMP pártvagyonának elszámol(tat)ása kapcsán az MSZP ellen is irányult. A magyar és a történelem tételsorok sokszorosításával és osztogatásával az MSZP az érettségire készülő diákokat próbálta a maga oldalára állítani.

Az első választási nagygyűlésre is sor került. Az SZDSZ és a KDNP gyöngyösi gyűlésén bemutatkozott dr. Pető Iván területi listavezető és Reisz István egyéni képviselőjelölt.

A választási kampány jellegzetességei

A képviselőjelöltek választópolgárokkal való találkozásának, a jelölt bemutatkozásának, a pártprogram ismertetésének és népszerűsítésének, a helyi problémák megismerésének különböző fajtáit, eltérő formáit és megoldásait alkalmazták a pártok.

1. A kampány igen fontos elemei voltak a **választói gyűlések**. Bemutakozó gyűléseket általában minden jelölt tartott. A rendezvények időpontját, helyét, célját és előadóit szórólapokon, plakátokon, felhívásokban, az újságban stb. rendszeresen, előre közölték.

A városi **gyűlések látogatottsága** nagy szélsőségeket mutatott: a függetlenek 30-70 fős gyűlései és a 2-3 „nagy párt” (FKGP, MDF, SZDSZ) 100-200 fős rendezvényei jelentették a szélső pólusokat. A falusi gyűlések (amelyeket rendszerint a művelődési házban, a községi könyvtárban vagy az iskolában tartottak) látogatottsága csekélyebb volt, pár főtől 50-60 hallgatóig terjedt. Az MDF gyűlései általában csak 1-2 tucat embert vonzottak, míg a

kiszagdzák és a ritkán gyűlésező kereszténydemokraták rendezvényein 40–70 érdeklődő is összegyűlt.

A gyűlések közül kiemelkedtek a választási **nagygyűlések**, amelyeken – a választókerület képviselőjelöltjeinek támogatóiként, listavezetőként, a gyűlés, illetve a helyi párt tekintélyének emelőiként – résztvettek az illető párt országos vezetői, neves személyiségei, „nagyágyúi” is.

Ilyen neves vendégek, meghívottak, előadók voltak pl: **FI-DESZ** – dr. Fodor Gábor (országos választmányi tag) Gyöngyösön és Egerben; **FKGP** – dr. Böröcz István (országos alelnök) Gyöngyösön és Rónaháti István (belpolitikai titkár) Egerben; **HVK** – dr. Asztalos László (országos elnök) Egerben; **KDNP** – Hasznos Miklós (főügyész) Gyöngyösön; dr. Surján László (a Nagycsaládosok Egyesületének vezetőségi tagja) Hatvanban; **MDF** – Bánffy György listavezető és Kéri Kálmán (a Recski Szövetség elnöke) Egerben; **MSZDP** – Petrasovits Anna (elnökasszony) Egerben; **MSZMP** – Thürmer Gyula (elnök) Egerben; **MSZP** – Nyers Rezső (elnök) Egerben; **SZDSZ** – dr. Pető Iván listavezető (SZDSZ ügyvivő) Füzesabonyban, Gyöngyösön Hatvanban és Lőrinciben.

Kuriózumnak tekinthető, hogy az MDF közös nagygyűlésen mutatta be jelöltjeit Egerben, s hogy az MDF-es gyűléseket néhány helyen kultúrműsorral (tsz-asszonykórus, Állami Zeneiskola Kamarazenekara) kapcsolták össze. Szintén egyedi rendezvény volt az a hívők számára rendezett egri politikai fórum, ahol a hívők – Czakó István kanonok megnyitója után – megismerhették az 1. sz. választókerület néhány jelöltjét és programjukat.

Párt vitaforumok is működtek néhány választókerületben. Hatvanban „Pártviták” címmel, Füzesabonyban pedig „Vélemények, viták” címmel több rendezvényből álló sorozatban mutatkoztak be és cseréltek nézeteket a meghívott jelöltek. Az MSZP egri szervezete fórumot, eszmecserét szervezett különböző időszerű témákban, jónevű előadókkal. A programvita érdekes szín-

feltja volt az egri Ifjúsági Házban az MDF-es és SZDSZ-es jelöltek között zajló „pár(t)baj”.

Nyilvánosság, kampányszervezés, kampánytechnika

A Heves megyei tapasztalatok ebből a szempontból két alapvető kampányszervezési típus köré csoportosíthatók: vagy a képviselőjelölt (pártvezető) „ment el” potenciális választóihoz, vagy pedig ő „fogadta” az érdeklődőket.

Az MDF jelöltjei például igyekeztek minél több helyre (intézményekbe, iskolákba pedagógusokhoz, a mérnökök szervezeteihez...) **ellátogatni**. Az SZDSZ viszont az egri Márka presszóban választási irodát működtetett. A párt jelöltjei, élükön dr. Novák Rudolfal itt minden kedden és csütörtökön **„fogadóórát”** tartottak.

A **helyi sajtó, rádió és TV** a nyilvánosság központi fontosságú, pártatlanságra törekvő kampánytechnikai eszközei voltak. A Heves Megyei Népújság pl. (sorsolás alapján) közölte a pártok választási programjait, a kampány és a választások legfontosabb híreit, eseményeit és eredményeit, a pártok reklámjait, s bemutatta a képviselőjelölteket. A jelöltek az Egri Városi TV-ben is lehetőséget kaptak a bemutatkozásra, a vitára, elképzeléseik kifejtésére.

A pártok fantáziája szinte kimeríthetetlen volt a **különbéle akciók és rendezvények** szervezése terén. Ezek közül (szintén csak címszószerűen felsorolva) kiemelkedtek az alábbi rendezvények:

- Vásár, piac: MDF-piac, SZDSZ-cipővásár, FIDESZ-pólóvásár, MDF-népművészeti vásár (a Bazilika előtt), MSZP-kirakodóvásár (a lajosvárosi Bástya ABC előtt).

- Gyermekrendezvények: MDF-vakáció (a Líceum előtt), MDF-játszóház a tavaszi szünetben és a szombati bevásárlások idején.

- Sport-, szabadidős, kulturális és környezetvédő programok: az SZDSZ ingyenes kabaréműsora (a Márka presszóban),

SZDSZ-es rendszerzáró buli (Egerben) és kerékpártúra (Szarvaskőn), SZDSZ-autókaraván Egerből Pétervásárára (Horváth László népszerűsítésére), az SZDSZ, a FIDESZ, a Természetvédelmi Klub és a Zöld Párt közös kerékpáros tüntetése Gyöngyösön (a légszennyeződés ellen), dr. Lukács Tamás (KDNP) és dr. Novák Rudolf (SZDSZ) jelöltek „nyilvános és sportszerű bowling csatája” (az egri Park szálló pályáján).

Politikai töltetű akciók: az SZDSZ nyílt levele Eger Város Tanácsához „a városban található idegen hatalmakat jelképező” emlékművek és köztéri szobrok eltávolítása vagy letakarása ügyében; az MDF facsemete ültetési akciója az első szabad választások napjának ünnepélyesebbé tételére.

Kampányanyagok

A plakátok különböző fajtáival (a pártok anyagi helyzete és központi támogatottsága függvényében) eltérő mértékben éltek a pártok. A legtöbbet (csökkenő sorrendben) az SZDSZ és az MDF, a FIDESZ és az FKGP, az MSZP és az MSZDP, a HVK és a függetlenek ragasztottak. Különböző méretű központi anyagokat szinte valamennyi párt kapott. Ennek is köszönhetően csak a KDNP, az MDF, az SZDSZ és a FIDESZ plakátjainak volt bizonyos személyes és helyi orientációja.

Szórólapokkal valamennyi párt- és független jelölt élt. Ezeket már inkább a helyi viszonyokra szabták.

Transzparenszeket a pártok (FIDESZ, MDF, MSZP, SZDSZ...) főleg a székházak és választási központok előtt, illetőleg a forgalmasabb útvonalokon feszítettek ki.

Előszeretettel osztogatták a pártfeliratos és -emblémás **matricákat**, **zászlókat**, **reklámszatyrokat**, **képeslapokat** vagy vettek igénybe feldíszített **hangosító autókat**. Egerben pl. az Eged taxikat

szocdem. rózsával díszítették fel, a taxisok pedig szórólapokat osztogattak.

Gali László színházigazgató-rendező még az egri **színház hirdetőtábláit** is a pártok rendelkezésére bocsátotta.

Kampányetika

A választási etikai kódex szabályai továbbra is csorbát szenvedtek. Magáért beszél, hogy a KDNP, MDF, SZDSZ vetelkedő jelöltjeinek közös nyilatkozatára (a szabályok maradéktalan betartásáról, a „negatív kampány” tilalmáról) csupán a 2. forduló előestéjén, április 5-én került sor, és csak a választási kampány hátralévő 31 órájára vonatkozott.

Továbbra is folyt a **plakátháború**. Ezt mintegy bevezette Patkó József (MDF) és Tarjányi Gyula (MSZDP) levélváltása annak kapcsán, hogy Eger központjában az MDF jelöltjének plakátjait tépkedték, illetve az MSZDP képviselőjelöltjének fényképével ragasztották le.⁶

A **személyileg sértő információk** elsősorban a kisvárosi és falusi informális kommunikációs csatornák révén terjedtek. Visszatérő szóbeszéd tárgya volt pl. némelyik képviselőjelölt magánélete (elvált, gyermektartást fizet...) vagy emberi magatartása, szakmai felkészültsége (iszik, gyenge szakember...).

Ezeknek az információknak egy része azután a tömegkommunikációban is megjelent, a **sajtóvitákba** is beszivárgott. Összekülönbözött az FKGP és az NKGP amiatt, hogy a Kisgazdapárt szétvált-e, vagy csupán néhány sértődött párttag lépett ki?

Elek István MDF-jelölt „Nyílt level”-e az MSZAP vezetőit „zöld bárók”-nak titulálta, őket a volt MSZMP szilárd bázisának tartotta. Dr. Nyilas János (pártelnök) válaszában lényege: „A hatalom kiszolgáltatóitai voltunk és vagyunk.”⁷ A kisgazdák választási nagygyűlésének szónoka a különböző álnevek alatt megbúvó „ha-

mis prófétákat” (az MSZMP-t, az MSZP-t, az Agrárszövetséget és a HVK-t) ostromozta, míg Bánffy György az MDF megyei nagygyűlésén kijelentette, hogy „az MDF sem az MSZMP-vel, sem az MSZP-vel, illetve azok bármelyik utódpártjával nem akar koalícióra lépni”.⁸

A POFOSZ megyei szervezete élesen bírálta az MDF-et („akik ma mást mondanak, mint amit tegnap mondtak és cselekedtek”) és a választóknak azt ajánlotta, hogy az MDF helyett más pártra (FIDESZ, FKGP, SZDSZ, KDNP, MSZDP) szavazzanak.⁹

Vita támadt az MSZDP (Tarjányi Gyula) és az SZDSZ (Weil Zoltán) között akörül, hogy a különböző pártok sorában található „hiteles baloldali értelmiségnek” melyik pártban a helye. Végül, de nem utolsó sorban a földkérdés körül zajló márciusi polémiában megszólalt 1–1 független, kiskgazda és szocialista képviselőjelölt.

A kampány 2. időszakának is meg voltak a durva kinövéssei: Az SZDSZ egri jelöltjének postaládájára ismeretlen fenyegető a „Meghalsz, mocskok!” feliratot írta. Dr. Gulyás Ferenc független képviselőjelölt pedig azt panaszolta, hogy Hevesen akadályozták fogadóórájának megtartásában.

4. AZ ELSŐ VÁLASZTÁSI FORDULÓ

Elemző észrevételek – a számok tükrében

A választási eredmények esetében csupán néhány elemző, értékelő észrevételre szorítkozunk.

1. A március 25-i első fordulóban való 65 %-os részvételi arány közepesnek mondható, és megegyezett az országos átlaggal. A részvételi arányok megoszlása választókerületenként a követ-

kező volt: 60 % alatt maradt az 5. számú választókerületben (58,6 %); 60-66 % között mozgott a 2., a 4. és a 6. kerületben; 66-70 % között volt a 3. sz. kerületben. Egyedül az egri (1. sz.) kerület választóinak részvételi aránya emelkedett 70 % fölé.

2. Az egyéni választókerületi jelöltek közötti erőviszonyok (párt)sorrendje a jelöltek helyezéseinek átlaga alapján az alábbi képet mutatta: 1. MDF, 2. SZDSZ, 3. KDNP, 4. MSZP, 5. FKGP, 6. FIDESZ, 7. MSZDP, 8. MSZMP, 9. MSZAP, 10. függetlenek, 11. HVK, 12. NKGP, 13. VP.

A 6 választókerületből négyben az MDF jelöltjei győztek, kettőben az SZDSZ tett szert előnyre. Az SZDSZ és a KDNP leg-erősebb bázisának a gyöngyösi választókerület bizonyult, ahol mindketten maguk mögé utasították az MDF-et. Az MSZP viszonylag egyenletes teljesítményt nyújtott: jelöltjei többnyire a 4. helyen végeztek. A kiszagdzák a legjobb eredményt a 6., a leggyengébbet pedig az 1. választókerületben érték el. Az MSZP-jelölt számára Füzesabony és környéke bizonyult a legkeményebb diónak. A FIDESZ Hatvanban megmutatta oroszlánkörmeit: negyedikként végzett, és megelőzte az MSZP-t is. A szociáldemokraták csak a hevesi kerületben tudtak a 6. helyig felnyomulni. A 13 független jelölt közül a legelőkelőbb (5. helyen) az egyik egri jelölt végzett.

3. A pártok rangsora (a pártlistán elért érvényes szavazatok megoszlása szerint) az egyéni kerületi eredményektől némileg eltért. A pártok sorrendje az 1.-4. helyen megegyezett. A lista 5. helyére viszont (az FKGP-t megelőzve) a FIDESZ került.

A pártlistára leadott szavazatok országos aránya alapján megállapítható, hogy Heves megyében az MDF-et és az SZDSZ-t nem a kiszagdzák követték, hanem a kereszténydemokraták.

4. Nem volt lényeges eltérés az MDF-nek az SZDSZ-szel szembeni 3,34 %-os országos előnye az MDF javára mutató 3,29 %-os megyei különbség között. Átütő sikerként értékelhető az 1. forduló „meglepetéspártjának”, a KDNP-nek a 13,33 %-os megyei

eredménye (az országban elért 6,46 %-hoz képest). Összeomlás-szerű kudarcc volt viszont az FKGP vártnál jóval gyengébb 7,53 %-os szereplése a kisközségekre országosan leadott 11,73 %-os szavazati arány fényében.

A FIDESZ-re a megyében leadott 7,99 %-os szavazati arány valamivel rosszabb volt mint a 8,95 %-os országos eredmény.

5. Talán a legnagyobb „negatív meglepetést” az MSZDP okozta, noha a megyében elért 4,72 %-os „léc fölötti” teljesítménye jobbnak bizonyult a 3,55 %-os országos átlagnál. Az MSZDP országostól lényegesen jobb 6,10 %-os eredménye viszont azt mutatta, hogy a párt viszonylag jelentős bázissal rendelkezett Heves megye egyes vidékein és településein (pl. Bekölce: 25,38 %, Kömlő: 25,62 %, Mezőtárcány: 19,35 %, Petőfibánya: 19,53 %, Tarnaszentgyörgy: 20,26 %).

6. Az 1. fordulóban az MDF, az MSZP és az FKGP mint párt jobban szerepeltek, mint választókerületi jelöltjeik. A KDNP esetében a mérleg nyelve kb. egyensúlyban volt, míg az SZDSZ-nél a jelöltek választókerületekben kapott szavazatai többnyire felülmúlták a párt listás eredményeit.

Az egyéni választókerületi szavazati arányok átlagának összevetése az illető párt listás eredményeivel azt mutatja, hogy a két szavazati arány közötti eltérés az MDF-nél 2,23 %, az MSZP-nél 2,22 %, a FIDESZ-nél pedig 1,24 % volt – a párt javára. Az FKGP-nél ez az arány szinte teljesen azonos volt: 7,53 % és 7,50 %. Az egyéni jelöltek javára mozdult el a mérleg nyelve viszont az SZDSZ (1,30 %) és a KDNP (1,08 %) esetében.

7. A fenti adatok azt is világosan jelzik, hogy az FKGP-re szavazók pártalkötelezettsége volt talán a legerősebb (a két szavazati arány között lényegében nem volt eltérés). A kisközségeket sorrendben a KDNP, a FIDESZ és az SZDSZ követte. Az MDF-nél és az MSZP-nél mutatkozó több mint 2 %-os – lényeges – eltérés pedig akként is értékelhető, hogy a szavazók szemében a pártok szimpa-

tikusabbak voltak, mint egyéni jelöltjeik. Emiatt azután ezek a szavazók más pártok jelöltjeire adták le szavazataikat.

5. KÉT FORDULÓ KÖZÖTT

Az első forduló értékelése

Az értékelést a pártok szóvivői adták. A Népújság március 28-i körkérdésére válaszolva dr. Farkas Gabriella (MDF) és Weil Zoltán Iván (SZDSZ) elégedetten és bizakodóan nyilatkoztak pártjaik esélyeiről. Dr. Lukács Tamás (KDNP) is megnyugvással konstataalta pártja 3. helyét. Nem volt elégedett az FKGP két besenyőtelki tagja sem. Pártjuk gyengébb szereplésének az okait a szerény anyagi bázisban és a párton belüli nézeteltérésekben jelölték meg.

Dr. Vas Gézának (MSZP) kevésen múltott a mandátumhoz jutás. A sikertelenség oltát abban látta, hogy viszonylag ismeretlen listavezetőnek számított, nem kapott elegendő anyagi támogatást a központtól és nem kapott szót a televízióban. Arra is rámutatott, hogy a párt nem egészen hiteles egyéni jelölteket indított.

Boda Csaba szerint az MSZDP a megyéből 1 mandátumra számított. A kudarc okait a párt szervezetlenségében, a felső vezetés erőtlenségében, az elnöksasszony negatív megnyilvánulásaiban és a vezetésen belüli torzsalkodásban látta.

Szövetség(es)keresés, koalíciós együttműködés

Március végére megállapodással befejeződtek az országos szintű egyeztető tárgyalások a KDNP és az MDF, valamint az

SZDSZ és a FIDESZ vezetői között a választási együttműködésről. Ezek alapján Heves megyében is egy sor konkrét megállapodás született, különböző választási, együttműködési felhívások láttak napvilágot.

Pokorny Endre MDF-es jelölt (11,6 %, 3. hely) a 3. választókerületben Reisz István KDNP-jelölt javára (19 %, 2. hely) visszalépett. Folytatódott az SZDSZ és a FIDESZ választási szövetsége: a FIDESZ hatvani csoportja dr. Bajusz Imre (20,16 %, 2. hely) támogatására szólította fel az 1. fordulóban Kovács Jánosra szavazókat.

Ellentétes érzelmeket váltott ki a KDNP füzesabonyi szervezetének ama döntése, hogy közös jelöltjük az MDF-es Elek István (23,4 %, 1. hely) lesz, dr. Pásztor József (18,4 %, 2. hely) pedig független jelöltként indul majd. Az FKGP megosztottsága tovább mélyült azáltal, hogy besenyőtelki, káli, mezőszemerei és poroszlói szervezetek az MDF-es Elek Istvánt támogatták, míg a hevesi körzet pártszervezetei az SZDSZ jelöltje, Kovácsné Nagy Magdolna mellett döntöttek. A párt megyei szervezete eközben a gyöngyösi SZDSZ-FIDESZ jelölt mögé állt.

Az MSZP 4. sz. választókerületi bizottsága a párttagok és a szimpatizánsok lelkiismeretére bízta a döntést.

6. A MÁSODIK FORDULÓ EREDMÉNYEI

A 2. fordulóban az 1. forduló 65 %-os részvételi aránya igen alacsonyra, 40,77 %-ra zuhant vissza. Ez 5 %-kal volt rosszabb az országos részvételi aránynál (45,5 %).¹⁰ Ezt csupán az 1. és a 3. választókerületben közelítették meg vagy múlták felül valamelyest. A 2. és a 6. kerületben a részvétel aránya 40 % körül mozgott, míg a hatvani (4. sz.) kerületben csak 37 %, a hevesiben pedig mindössze

34 % volt. Az érdeklődésnek ez a nagymértékű csökkenése országosan is a megyék „első” csoportjába (Békés, Borsod, Heves, Nógrád, Veszprém) helyezte a megyét.¹¹

A szavazók egy részének távolmaradása csak részben magyarázható azzal, hogy a 2. fordulóra a választók már megsokallták a kampányok hangzavarát, s a „politikai felfordulás” hosszú hetei után nyugalomra vágytak. Legalább ilyen fontos volt, hogy a „saját pártjuk” vagy jelöltjük kiesése után ezek a választók másokat már nem preferáltak. A közömbössé válásban a pártok egymás közötti megállapodásai és egyéb szempontok is szerepet játszottak.

A 2. forduló igazi földcsuszamlással járt: a 6 egyéni mandátumból ötöt az MDF jelöltjei szereztek meg. Az SZDSZ-FIDESZ jelöltje nyerte el a hatodikat. Ez 83:17 százalékos arányt jelentett. (Az országos megoszlás: MDF – 65 %, SZDSZ-FIDESZ – 20 % volt.)

Az 1. választókerületben dr. Novák Rudolf SZDSZ-jelölt csak hajszállal (40,32 %) maradt el az MDF-es Szarvas Béla (40,44 %) mögött. A 3. kerületben is igen szoros volt a küzdelem Komenczi Bertalan (50,13 %) és a kereszténydemokrata Reisz István (49,86 %) között.

Az egyéni választókerületekből kerültek a parlamentbe: Szarvas Béla, Kelemen József, dr. Baranyai Miklós, Pongrácz József MDF-jelöltek és Komenczi Bertalan az SZDSZ-FIDESZ jelöltje. (8. táblázat)

Területi listákról lett képviselő: dr. Novák Rudolf, az SZDSZ-lista 2. sz. jelöltje (miután a listavezető Pető Iván egyéni választókerületben szerzett mandátumot)¹²; Pokorny Endre az MDF területi listájának 4. helyezettje (mivel a listavezető Bánffy György és a lista 2. és 3. helyezettjei egyéni kerületben jutottak mandátumhoz); dr. Lukács Tamás, a KDNP megyei listavezetője.

A megyéből küldött képviselők 75 %-a az MDF, 12,5 – 12,5 %-a pedig a KDNP és az SZDSZ parlamenti padsoraiban foglalhatott helyet az első szabad választások eredményeként.

Jegyzetek:

1. Az utolsó két párról a Parlamenti Választások 1990. című kiadvány tesz említést (220. old.)
2. Az országos adatokra lásd: Magyarország Politikai Évkönyve 1990. (87–88. old.)
3. Lásd: Magyarország Politikai Évkönyve 1991. (89. old.)
4. Heves Megyei Népújság 1990. február 10. sz.
5. Heves Megyei Népújság 1990. február 19. sz.
6. Heves Megyei Népújság 1990. február 26. sz.
7. Heves Megyei Népújság 1990. március 8. és 9. sz.
8. Heves Megyei Népújság 1990. március 12. és 19. sz.
9. Heves Megyei Népújság 1990. március 23. sz.
10. Erre vonatkozóan lásd: Magyarország Politikai Évkönyve id. mű 104. old.
11. Ua.
12. Dr. Novák Rudolf 1990 őszén lemondott és helyére Horváth László került.